

Aktywność zawodowa kobiet a dzietność – implikacje dla działań wspierających odnowę demograficzną

W odpowiedzi na wyzwania wynikające ze zmiany demograficznej w Europie określono główne działań, które obejmują zarówno oddziaływanie na procesy demograficzne (dzietność, migracje) jak i dostosowania na rynku pracy, reformy finansów publicznych i polityki społecznej: ¹

1. **promowanie odnowy demograficznej** (*demographic renewal*) poprzez poprawę warunków życia rodzin oraz łączenia pracy zawodowej z życiem rodzinnym,
2. **wzrost zatrudnienia**: więcej miejsc pracy dobrej jakości, przedłużanie życia zawodowego,
3. wzrost produktywności i konkurencyjności poprzez inwestowanie w edukację i badania,
4. otwarcie na napływy migracyjne i integracja imigrantów,
5. dbałość o równowagę systemu finansów publicznych w celu zagwarantowania funkcjonowania systemu emerytalnego, ochrony zdrowia i opieki długoterminowej (s.7-12).

Lepsze wykorzystanie zmniejszających się zasobów pracy to także dalszy wzrost zatrudnienia kobiet. Jak to osiągnąć przy postulowanym wzroście dzietności? Zmiany przekrojowej korelacji między aktywnością zawodową kobiet a dzietnością, obserwowane od połowy lat 1980tych w krajach Europy Zachodniej i od połowy ubiegłej dekady w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, sugerują, iż jest to możliwe w określonych warunkach – takich, które zmniejszają trudności łączenia pracy zawodowej rodziców z ich obowiązkami rodzinnymi ². Trudności te wynikają zarówno z niedostosowań instytucjonalnych (polityka rodzinna, rynek pracy) jak i kulturowych do zmieniającej się roli społecznej kobiet. Zmiany dzietności w Europie od lat 1960tych wskazują, iż spadek występował w trakcie narastania trudności dotyczących łączenia pracy zawodowej kobiet z obowiązkami rodzinnymi, natomiast rozwiązania instytucjonalne i przemiany kulturowe sprzyjające łączeniu tych aktywności przez oboje (potencjalnych) rodziców, a zwłaszcza większe zaangażowanie ojców w życie rodzinne, stwarzają szanse na poprawę dzietności.

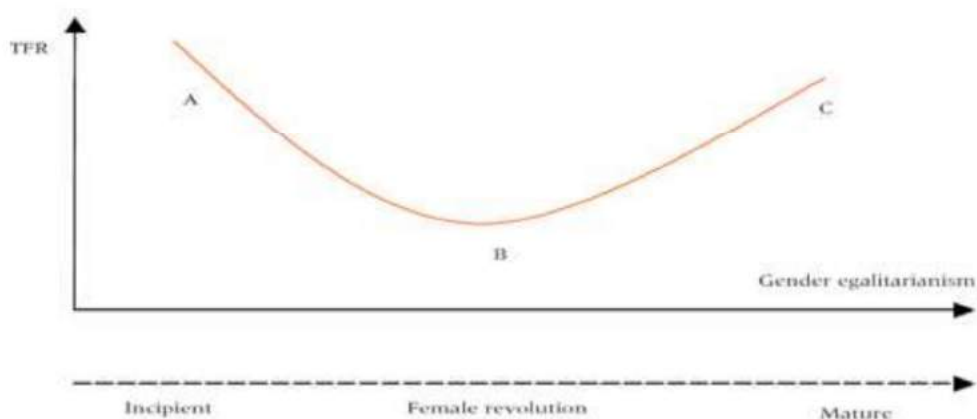
W poszukiwaniu przyczyn zmian płodności w krajach rozwiniętych nawiązuje się zatem nie tylko do zachowań demograficznych dotyczących rodziny, ale także do ekonomicznych modeli rodziny, definiowanych przez podział obowiązków żywiciela rodziny i zobowiązań opiekuńczych między kobiety i mężczyzn. Poniższy model zmian płodności G.Esping-Andersena i F.Billariego uogólnia wcześniejsze

¹ The demographic future of Europe – from challenge to opportunity, Communication from the Commission, Brussels, 12.10.2006, COM(2006) 571final.

² A.Matysiak, D.Węziak-Białowolska, Country-Specific Conditions for Work and Family Reconciliation: An Attempt at Quantification, European Journal of Population 1/2016.

koncepcje, nawiązujące do zmian zarówno ekonomicznego modelu rodziny jak i społecznych ról płci.³ Model odwołuje się do przejścia między ekonomicznymi modelami rodziny – tradycyjnym, z ojcem jako żywicielem rodziny i niepracującą matką (*male breadwinner model*) (punkt A) poprzez model z pracującą kobietą odpowiedzialną za opiekę nad dziećmi do modelu (*dual earner – double burden of women model*) (punkt B), w którym rodzice są współodpowiedzialni za dostarczanie środków utrzymania i opiekę (*dual earner – dual carer model*) (punkt C).

Schemat zmian płodności w trakcie przeobrażeń społecznej roli kobiet (*female revolution*)

Źródło: G. Esping-Andersen, F. Billari, *Re-theorizing Family Demographics*, „Population and Development Review” 2015, vol. 41 (1), s. 9.

Równoległe sformułowana koncepcja zmian społecznej roli kobiet (F.Goldscheider i inni, 2015)⁴ w powiązaniu ze zmianami demograficznymi dotyczącymi rodzin, wskazują na dwa etapy zmian. W pierwszym dokonują się głównie dostosowania instytucjonalne do obecności kobiet na rynku pracy (przejście między punktem A i B), natomiast w etapie drugim mają miejsce zmiany wewnątrz rodziny (przejście między punktem B i C).

Obie koncepcje teoretyczne wzmacniają argumentację na rzecz dokonujących się reform polityki rodzinnej w krajach europejskich, zapoczątkowanych w Skandynawii w latach 1970tych, zmian na rynku pracy oraz zmian kulturowych. Coraz większe znaczenie odgrywają w nich rozwiązania umożliwiające łączenie pracy i zobowiązań opiekuńczych przez oboje rodziców – z jednej strony rozwój usług opiekuńczo-edukacyjnych, urlopy, a także dostosowania na rynku pracy - elastyczność czasu pracy i organizacji pracy, z drugiej zaś reorganizacja życia w rodzinie (podział obowiązków w rodzinie, większy udział ojców w opiece nad dziećmi) silnie powiązana ze zmianami społecznych ról kobiet i mężczyzn. Wskazują także kierunki pożądanych działań w krajach, w których wspieranie odnowy demograficznej jest szczególnie ważne (kraje o niskiej dzietności z Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej, a także Niemcy i Austria).

³Np. P.McDonald, *Gender equity in theories of fertility transition*, „Population and Development Review” 2000, 26 (3); P.McDonald, *Gender equity, social institutions and the future of fertility*, „Journal of Population Research” 2000, 17(1); G.Esping-Andersen, *The Incomplete Revolution: Adapting Welfare States to Women’s New Roles*, Cambridge, UK: Polity Press, 2009.

⁴ F.Goldscheider, E.Bernhardt, T. Lappegård, *The Gender Revolution: A Framework for Understanding Changing Family and Demographic Behavior*, „Population and Development Review” 41(2), 2015.